

СУДОВО-МЕДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА

УДК 616-001.4/.6-036.88-079.6

Л.Л. Голубович, В.О. Ольховський, М.Д. Зубко, В.В. Хижняк*,
А.Л. Голубович**, О.В. Мухін***, В.К. Сокол*, А.В. Пуковецький****

Запорізький державний медичний університет

*Харківський національний медичний університет

**Запорізьке обласне бюро судово-медичної експертизи

***Харківське обласне бюро судово-медичної експертизи

РОЛЬ СУДОВО-МЕДИЧНОГО ЕКСПЕРТА У ВИЗНАЧЕННІ МЕХАНІЗМУ СМЕРТЕЛЬНИХ І НЕСМЕРТЕЛЬНИХ УШКОДЖЕНЬ

Показано сучасні можливості вирішення питання механізму травмування у процесі розкриття злочинів проти життя і здоров'я громадян, особливо при транспортній травмі. Підкреслюється роль у цій роботі судово-медичних експертів.

Ключові слова: *травма, механізм ушкодження, роль судово-медичного експерта.*

У всіх випадках транспортної травми (особливо автомобільної), а також при вбивствах різними способами чи спричиненні потерпілій особі тілесних ушкоджень того чи іншого ступеня тяжкості слідчими органами прокуратури, поліції та судами перед судово-медичними експертами завжди ставиться питання щодо механізму травмування. У певних випадках воно звучить конкретно: «Який механізм утворення тілесних ушкоджень?», у інших випадках судово-медичного експерта запитують: «Чи могли утворитись ті чи інші ушкодження при вказаних обставинах?». Але у будь-якому випадку це не змінює сутності питання.

Мета даної роботи – викласти свою точку зору на роль судово-медичного експерта у визначенні механізму травмування і закликати до дискусії провідних судово-медичних експертів та юристів України для вирішення по суті цього питання.

На цей час судові медики, як і слідчі, вважають, що зазначене питання не може зникнути з постанов про призначення судово-

медичних експертиз, та чи й є у цьому потреба? Адже ніхто не знає краще за експертів механізму виникнення ушкоджень м'яких тканин, кісток, тканин та внутрішніх органів. У зв'язку з цим нам не зрозуміле ствердження шановного професора А.Х. Завальнюка зі співавт. [1] про неправомірність визначення механізму травми лікарем – судово-медичним експертом.

Мимоволі виникають одразу два питання: чи потрібно судово-слідчим органам знати механізм утворення тієї чи іншої травми та перед ким стоїть завдання вирішення цього питання. Здається, у жодного мислячого судово-медичного експерта, а тим більше у слідчих органів, немає сумнівів у правомірності зазначених питань, а також у тому, хто їх повинен вирішувати. Вказані автори посилаються на те, що судово-медичний експерт, «...не маючи спеціальних знань та умінь у галузі біомеханіки як одного з розділів біофізики, ... не повноважний, не повинен і не має узагальненого права давати експертний висновок на немедичне запитання слідчого,

© Л.Л. Голубович, В.О. Ольховський, М.Д. Зубко та ін., 2016

прокурора чи суду про механізм виникнення ушкоджень у травмованій людині» [1, с. 16]. Далі вказується: «Механізм травми у конкретному випадку може бути встановлений лише на підставі належного аналізу і зіставлення всіх зібраних матеріалів з кримінального провадження: даних огляду місця пригоди, свідчень, результатів судово-медичної, криміналістичної чи певної технічної експертизи, слідчого експерименту тощо. Цими матеріалами по завершенні розслідування повною мірою володіє слідчий, який і повинен зробити остаточний висновок, а не сподіватись, що за нього зробить це судово-медичний експерт» [1, с. 16].

З такою заявою відразу виникає незгода, і постає кілька питань. З одного боку, хіба слідчі прокуратури або поліції, навчаючись у юридичних вищих навчальних закладах чи на юридичних факультетах цих закладів, набувають там спеціальних знань та вмінь у галузі біомеханіки як одного з розділів біофізики? Відповідь однозначна – «ні». Отже, і слідчий не має права вирішувати питання щодо механізму травмування. З іншого боку, слідчий має матеріали допитів, огляду місця події, висновки фахівців: судово-медичного експерта, експерта-автотехніка тощо. Крім того, хіба судово-медичний експерт не бере найактивнішої участі в огляді трупа на місці пригоди, не залучається до проведення слідчих експериментів, не має права бути присутнім і задавати питання підозрюваному і свідкам щодо предметів і об'єктів дослідження? Адже це права і обов'язки спеціаліста з судово-медичної експертизи, що чітко визначено ст. 69 КПК України [2] та наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 р. № 6 [3]. Отже, виходить, що судово-медичний експерт, будучи лікарем, краще може оцінити ті чи інші ушкодження тканин людського організму та визначити механізм їх утворення, ніж слідчий чи експерт-автотехнік (біомеханік) тощо.

Слідчі органи завжди цікавила відповідь на питання механізму отримання травми людиною і в першу чергу при автотранспортній травмі. Адже їм треба знати, з якого боку та в якому напрямку діяла травмуюча сила на водія чи пасажирів, від удару якими частинами чи об які деталі автотранспортного засобу утворились ті чи інші ушкодження.

За локалізацією ушкоджень та їхнім характером встановлюється, на якому місці в кабіні чи салоні автомобіля знаходилась загибла або потерпіла особа. Наприклад, при травмі шиї з ушкодженням хребта і спинного мозку перед судово-медичним експертом постає питання: травма утворилась унаслідок надмірного згинання чи навпаки – надмірного перерозгинання хребта у шийному відділі? Знання цього дає можливість вирішити питання про напрямок удару (спереду чи ззаду). Таким чином, так чи інакше мова йде про механізм травмування.

Питання щодо механізму травмування цікавило судово-медичних експертів не тільки України, а і всього світу. Не дарма ж у 60–70-ті роки минулого сторіччя в усьому світі значно активізувався розвиток біомеханіки, яка виникла на межі біології, фізики, механіки, математики та медицини. Виник навіть такий напрямок, як інженерна і медична біомеханіка. У розробці питань біомеханіки активну участь брали і судові медики колишнього СРСР професори А.П. Громов [4], В.М. Крюков [5–9], В.Л. Попов [10], А.І. Муханов [11] зі своїми колективами. Названі фахівці – судові медики, які працювали над вказаною проблемою і досягли чи не найбільших успіхів у вивченні біомеханіки ушкоджень м'яких тканин і кісток, сухожилків, внутрішніх органів. З одного боку, це пояснюється бажанням бути на передових позиціях сучасної науки, а з іншого – тим, що на території СРСР ще не діяли вимоги морально-етичних норм відповідно до правил ІСН/ГСР, Хельсінської декларації (1964), конвенції Ради Європи (Страсбург, 18.03.86) та законодавства з питань біоетики України, затверджених на 1-му Національному конгресі з біоетики (Київ, 2001). Ця обставина давала можливість науковцям працювати з біоманекенами (трупами) і отримувати нові важливі результати.

Перший зі співавторів даної публікації неодноразово підвищував кваліфікацію на кафедрах судової медицини 1-го (завідувач – професор А.П. Громов) та 2-го (завідувач – професор В.М. Крюков) Московських медичних інститутів і на кафедрі судової медицини Алтайського (м. Барнаул) медичного інституту, де раніше працював відомий науковець у галузі судово-медичної травматології профе-

сор В.М. Крюков. Останній започаткував школу вивчення механізму виникнення травм і разом зі своїми учнями й однодумцями опублікував семитомний діагностичний дослідження ушкоджень м'яких тканин та кісток тіла людини, що виникають за різних обставин травматичної смерті чи спричинення тілесних ушкоджень постраждалим особам.

Колектив кафедри судової медицини 1-го Московського медичного інституту працював у співдружності з науковцями кафедр теоретичної механіки, опору матеріалів, електроніки, автоматики, сталі і сплавів та ін. Вчені досліджували питання біомеханіки експериментальної черепно-мозкової травми, ушкоджень хребта, ший, грудної клітки та кінцівок тіла, що рухаються, а також визначали швидкість і час співударів.

Розроблені і застосовані ними методики, а також отримані результати дозволяють за особливостями виявлених ушкоджень встановлювати механізм травми, а це, як відомо, є одним із найбільш складних питань судово-медичної експертизи. Цими авторами виявлені відмінності імпресійної травми та травми прискорення, а також залежність між фізичними характеристиками сил, що діють на голову, ший, груди, місцем їх прикладення та напрямком руху травмуючого предмету, з одного боку, і тяжкістю, локалізацією, особливостями ушкоджень, що виникають, – з іншого.

Відомий український дослідник і вчений – судовий медик А.І. Муханов, автор монографії «Судебно-медицинская диагностика поврежденных тупыми предметами» [11], якою і досі користуються всі судово-медичні експерти, викладачі судової медицини та науковці, виокремлює механізми утворення будь-яких ушкоджень м'яких тканин, внутрішніх органів та переломів кісток.

Список літератури

1. Завальнюк А. Х. Неправомірність визначення механізму травми лікарем судово-медичним експертом / А. Х. Завальнюк, І. О. Юхимець, О. Ф. Кравець // Судово-медична експертиза. – № 2. – С. 13–17.
2. Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України : Наказ МОЗ України від 17.01.95 № 6.
3. Кримінальний і кримінально-процесуальний кодекси України. – К. : КМ Publishing, 2013. – 352 с.
4. Громов А. П. Биомеханика травмы / А. П. Громов. – М. : Медицина, 1979. – 275 с.

Дослідникам відомо: як ушкодження м'яких тканин, так і переломи різних кісток скелета у живих осіб і на біоманекенах, безумовно, розрізняються. Все ж основні принципи утворення ушкоджень залишаються і можуть бути застосовані при судово-медичних дослідженнях будь-яких травм, особливо з урахуванням того, що результати експериментів на тваринах аж ніяк не можуть бути механічно перенесеними на людей при відповідних видах травмування. У першу чергу це стосується переломів кісток. Адже відомо, що за типами кісткової тканини тварини і людина значно розрізняються. У людини практично вся грубоволокниста кісткова тканина замінюється на пластинчасту, а у тварин навіть у зрілому віці більша маса її залишається грубоволокнистою і частково – паралельно-волокнистою, що значно відрізняється від пластинчастої за стійкістю до травматичних дій.

Висновки

Вважаємо, що тільки судово-медичний експерт з урахуванням основ біомеханіки ушкоджень м'яких тканин та переломів кісток може встановити механізм травми, що найбільш важливо при розслідуванні автотранспортних пригод. Активну допомогу судово-медичному експерту може надати слідчий шляхом передачі експерту необхідних матеріалів досудового розслідування, зокрема протоколи огляду місця події та матеріали автотехнічної експертизи, де експерти-автотехніки встановлюють механізми пошкодження деталей і частин автотранспортних засобів.

Для більш глибокого опанування основ біомеханіки травмування судово-медичними експертами вважаємо за доцільне на циклах удосконалення для них з транспортної травми ввести курс біомеханіки травми.

5. Диагностикум механизмов и морфологии повреждений мягких тканей при тупой травме / [В. Н. Крюков, Л. Е. Кузнецов, В. П. Новоселов и др.]. – Новосибирск : Наука, 1996–2002. – Т. 6. – 2001. – 142 с.
6. Диагностикум механизмов и морфологии переломов при тупой травме скелета / [В.Н. Крюков, Б. А. Саркисян, В. Э. Янковский и др.]. – Новосибирск : Наука, 1996–2002. – Т. 2. – 1997. – 176 с.
7. Диагностикум механизмов и морфологии переломов при тупой травме скелета / [В. Н. Крюков, Б. А. Саркисян, В. П. Новоселов и др.]. – Новосибирск : Наука, 1996–2002. – Т. 4. – 1999. – 173 с.
8. Диагностикум механизмов и морфологии переломов при тупой травме скелета / [В. Н. Крюков, Б. А. Саркисян, В. Э. Янковский и др.]. – Новосибирск : Наука, 1996–2002. – Т. 5. – 2000. – 214 с.
9. Диагностикум механизмов и морфологии переломов при тупой травме скелета / [В. Н. Крюков, В. П. Новоселов, В. О. Плаксин и др.]. – Новосибирск : Наука, 1996–2002. – Т. 3. – 1998. – 140 с.
10. *Попов В. Л.* Судебно-медицинская казуистика / В. Л. Попов. – Л. : Медицина, 1991. – 304 с.
11. *Муханов А. И.* Судебно-медицинская диагностика повреждений тупыми предметами / А. И. Муханов. – Тернополь, 1974. – 506 с.

Л.Л. Голубович, В.А. Ольховский, М.Д. Зубко, В.В. Хижняк, А.Л. Голубович, А.В. Мухин, В.К. Сокол, А.В. Пуковецкий

РОЛЬ СУДЕБНО-МЕДИЦИНСКОГО ЭКСПЕРТА В ОПРЕДЕЛЕНИИ МЕХАНИЗМА СМЕРТЕЛЬНЫХ И НЕСМЕРТЕЛЬНЫХ ПОВРЕЖДЕНИЙ

Показаны современные возможности решения вопроса о механизме травмирования в процессе раскрытия преступлений против жизни и здоровья граждан, особенно при транспортной травме. Подчеркивается роль в этой работе судебно-медицинских экспертов.

Ключевые слова: травма, механизм повреждений, роль судебно-медицинского эксперта.

L.L. Golubovich, V.O. Olhovskiy, M.D. Zubko, V.V. Khyzhniak, A.L. Golubovich, O.V. Muchin, V.K. Sokol, A.V. Pukovetsky

THE ROLE OF THE OF FORENSIC MEDICAL EXPERT IN DETERMINATION OF THE MECHANISM FATAL AND NON-FATAL INJURIES

The possibilities of modern solutions regarding to the issue of the mechanism of injury during the process of disclosing of crimes against life and health of citizens, especially when traffic injuries and the role of forensic medical experts in this work is described.

Keywords: injury, mechanism of injury, the role of a forensic medical expert.

Поступила 13.07.16